



# Neverskaftskniv i totentradisjon

Fra Vestre Toten Husflidslag



Dokumentasjon for Rødlistearbeid i Lokallagene av Norges husflidslag.

Vi har valgt å dokumentere hvordan vi kan lage Neverskaft til kniver.

Vårt utgangspunkt var smidde knivblader noen med typisk størrelse som de gamle totenknivene. Materialer vi har brukt er: Stål, messing, lakk og never fra bjørk. Vi trengte verktøy som drill, filer, rasp, nålefiler, vinkelsliper, sveiseapparat, søvloddetinn, utstansepiper med mer.

Det å bruke never som skaftmateriale har blitt sjelden og vi vil gjerne vise denne teknikken ved å lage en kortfilm og en kort beskrivelse.

### Historien til neverskaftsknivene

Knivproduksjon var utbredt blant husmannsfamilier og gårdbrukere spesielt i grenda Åsmarka i Vestre Toten. Produksjonen startet i 1850 åra og varte i en hundreårsperiode. Det ble produsert kniver i tusentall. Fler av knivmakerne som drev stort, ga seg når Patronfabrikken kom til Raufoss og de fikk arbeid der.

Kvinner og barn gjorde en stor del av arbeidet med kniver og skaft. Som Karoline Granlund (1890-1976) fortalte til sitt barnebarn på 70-tallet: *Mor dreide alle knuppa og brasa holker og sømmene på slirene (loddet). Vi småunga byttet på å trå bælgen i smia for'n far. Ellers måtte vi sanke og renske never, vi stanse ut neverbitene og vi raspe, pusse og oljet knivene. Lærslirer laga dom eldste søskena mine. Dom som itte brætte æsker og trysjer til fyrstikkfabrikken da.*

Det har vært kontinuerlig produksjon av kniver fram til dagens knivklubb på Raufoss startet men det ble færre og færre igjen. I knivklubben er det mye staskniver som blir produsert, men fortsatt med Totenknivens elegante former. De reparerer også gamle kniver.



Gamle neverskaftskniver laget av Mathias Jensen Gran (1853-1931), en mønsterpresset slire med holker, en gammel enkel lærslire og maskinsydd lærslire klar for pressing - fra privat samling.

Etter at vi bestemte oss for rødlistedokumentasjon tok vi kontakt med Peder Kihle Schjønby i knivklubben i Ljåsmia på Raufoss. Han har lært av en av de eldre knivmakerne som fortsatt laget neverskftskniver. Han gikk i lære hos knivmaker Reidar Hatlelid som smågutt. Peder holdt gjerne kurs for husflidslaget. Det ble fire kursdeltagere på kurset og vi danner prosjektgruppa for dette rødlisteprojektet. I denne gruppa det kunnskap om historikk og erfaringer med å lage kniver.

Det er god dokumentasjon på produksjon av kniver på Toten i *Toten årbok*, 1984, og i Toten historielags praktbok *Totenkniven og folka bak*. I tillegg er det skrevet artikler i Knivbladet og i andre bøker om kniver og samleobjekter.

Flere i husflidslagets styre, i Toten Historielag, det lokale museet, Mjøsmuseet, samlere over hele landet og folk med tilknytning til Toten har kniver. Noen har utstyr til å lage dem, som de bruker eller har i sin samling.

Skogbruksmuseet på Elverum har utstilt kniver fra Toten. Om det har vært vanlig med bruk av neverskaft andre steder i Norge fra gammelt er vi usikre på men tenker at det er naturlig at de også ble laget på Finnskogen hvor det har vært mye bruk av never.

Bruk av never kom antagelig til Norge med Skogfinnene som kom via Sverige og Finnskogområdet til Innlandet. Kanskje de hadde med teknikken å bruke neverskaft på kniver også.

Det er registrert tre neverskaftskniver på Digitalt museum. En i det lokale museet, Mjøsmuseet og en i Skogbruksmuseet på Elverum. Disse tre knivene er produsert på Toten.



Kniv laget av Maurits Taasaas (1880-1963), Mjøsmuseet



Kniv med initialer PT mulig Peder Lerud på Taasaas. Mjøsmuseet



Finsk kniv laget av Iisakki Järvenpää Oy. Gamle Bergen Museum

Prosjektet ble foreslått fra et styremedlem og tatt opp på styremøte til diskusjon og ble vedtatt.

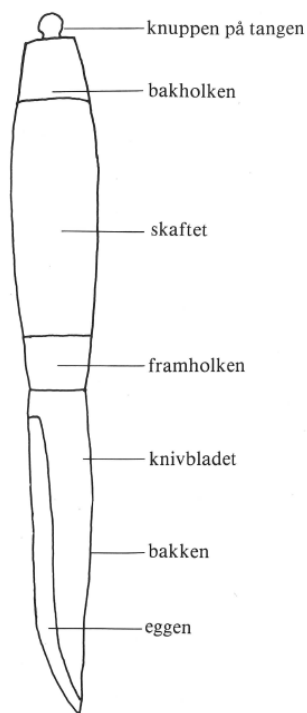
Laget har holdt ett helgekurs i neverskaft og skal ha dette som tema for sløydkvelder i regi av husflidslaget. Videofilmen vi laget ble tatt opp på lagets kurs og viser alle prosessene i produksjonen. Kursdeltagerne har seinere laget never- og lærslirer til knivene.

Vi har ønske om å få lånt en slirepresse slik at vi kan lage slirer på den måten de gjorde den tida da det var masseproduksjon av neverskaftskniver med presset lærslire pyntet med nysølvholker. Vi skal lage et bildehefte fra skaftproduksjonen og en video er laget av deltager i prosjektgruppa, i tillegg til denne rapporten.

Videoen er publisert på Youtube med foreløpig tilgang via lenke <https://youtu.be/DFY1BSGG8w0> og vi ønsker å publisere den på husflid.no sammen med rapporten.

Det har vært ett kurs hvor det har vært fire deltagere som er medlem i husflidslaget. Vi tenker å holde kurs videre også for å holde teknikken i hevd.

Vi har til nå arrangert ett helgekurs og flere sløydkvelder der det har vært arbeid med kniver. I tillegg har et styremedlem hatt et privat arrangement hvor det ble laget 9 neverskaft til kniver og tre ostehøvelskaft med never. Det ble prøvd ut med faler/holker av gamle pengestykker og med hetteskruer for å forenkle prosessen.



Skaftet er lagd av neverskiver som er delt opp i ruter og stanset avlangt hull i med ei hullpipe. Skivene er tredd lagvis ned på tangen med neverens innside mot innside og presset sammen mellom to ovale og kone endeskiver av metall som vi kaller for faler eller holker.

Falene borret vi hull i og tilpasset med filing. Dette slik at knivbladet la seg stødig ned mot falen og den bakre falen fikk ett hull, som knivens tange, forlenget med gjengestag, ble tredd igjennom. Vi valgte å bruke faler av messing etter anbefaling fra kursholder. Det var vanlig med messing eller andre legeringer som er gode å tilpasse med fil.

Neverskivene ble presset sammen og det hele ble skrudd til med en dreid knupp på spissen av tangen (noen av de eldre knivene hadde knupper som var klinket fast).

Nå kunne knivskaftet formes ved å spikke, raspe og pusse det til det fikk en fin form noe Totenknivene var godt kjent for. Skaftet ble mettet med Liberon Top oil.

#### Kilder:

Brevik, Thomas (1988) Den store knivboken, Tolleknivens kulturhistorie. Alma Mater Forlag

Gjestrum, John Aage (1984) Tollekniven - husflid, småindustri og kunsthåndverk. I årboka Totn, Stiftelsen Toten økomuseum og historielag

Grøtberg, Jan Erik og Schjønsby, Marthe Kihle (2016) Totenkniven og folka bak. Stiftelsen Toten økomuseum og historielag

Karoline Granlund (1890-1976)

#### Prosjektgruppa:

Peder Kihle Schjønsby

Siri Ersrud Amlien

Ole Kristian Egge

Inger Kristin Gravdal

Ingeborg Granlund